

Fouad Laroui

De dubbele onomastiek van Brussel

(wat de straatnamen ons vertellen)

Fouad Laroui is tevens literair verslaggever voor het weekblad *Jeune Afrique*.

Fouad Laroui werd in Marokko geboren (°1958) en publiceert sinds 2001 in het Nederlands. In 1991 aanvaardde hij een uitnodiging van de Universiteit van Amsterdam om zich verder te bekwamen in de econometrie. Hij leerde zelf Nederlands door het lezen van de krant met een woordenboek ernaast. Hij verwierf in 1995 de Nederlandse nationaliteit. Sinds 2006 doceert hij Franse letterkunde. Hij schreef vier romans, twee bundels kortverhalen en een dichtbundel. Zijn favoriete schrijver is Sartre en in 2001 verscheen zijn eerste in het Nederlands geschreven humoristisch essay: *Vreemdeling: aangenaam*. In 2006 verscheen *De l'islamisme: Une réfutation personnelle du totalitarisme religieux*, dat gelijktijdig in het Nederlands verscheen. In 2010 verschenen *Une annéé chez les Français*, een roman genomineerd voor de Prix Goncourt en *Poldermarokkanen: tragikomische verhalen over emigratie*.

Wandelen, doelloos flaneren door de straten van Brussel, maakt van de wandelaar willens nillens een kleine tweetalige – zoals Monsieur Jourdain uit *Le Bourgeois Gentilhomme* proza pleegde zonder het te beseffen –, tenminste als die wandelaar de moeite neemt de straatnaamborden *helemaal* te lezen. Op een ochtend, terwijl ik op tocht was voor deze heroïsche reportage uit de vreemde wereld van de Belgen, werd ik – vriendelijk – aangeklampt door een jonge, werkloze Marokkaan, vanop de deurdrempel waarop hij had plaatsgenomen:

- M'sieur, wat doet u daar?
- Ik neem foto's, ik fotografeer de straatnamen.
- Ah bon? En waarom?

Ik wees hem met de vinger de twee namen van de straat waarin we stonden te praten ("Quai aux briques" en "Baksteenkaai"). Hij bekeek me alsof ik van een andere planeet kwam. Dan fronste hij de wenkbrauwen: probeerde ik hem in het ootje te nemen? Zo vroeg op de ochtend? Ik vertelde hem snel dat de manier waarop de namen vertaald werden me interesseerde, van het Frans naar het Vlaams en omgekeerd.

- "Briques" en "Baksteen", bijvoorbeeld, voegde ik eraan toe, terwijl ik naar het bord wees. Tussen het Frans en het Vlaams...

Hij onderbrak me, met wijdopen ogen.

- Is dat Vlaams, dat?

- Ha ja.

Hij schudde ernstig het hoofd, stond op en kwam het onderwerp van mijn gekke nieuwsgierigheid wat nader bekijken. Toen zei hij *dat hij er zich nooit rekenschap van had gegeven dat de straatnaamborden tweetalig waren*. (Ik zet dit in cursief, om mijn eigen verbazing weer te geven.)

We namen beleefd afscheid van elkaar, nadat we tot de slotsom waren gekomen dat we enerzijds Nederlander, anderzijds Belg waren, maar alle twee geboren in de goede stad Oujda, in wat generaal Lyautey de 'Algerijs-Marokkaanse franje' noemde.

Als ik me verwijder probeer ik dit te onthouden: je moet willen kijken om te zien (grote filosofische waarheid ontdekt op de *Baksteenkaai*.)

Andere ontdekking: het tweetalige lezen dat tot de vergelijking dwingt, dat verrast, dat verheugt, dat soms verontwaardigt, de woorden een diepte en een smaak geeft. Neem deze: '*révolution*'. Voor mij is het een versleten woord, waarvan de echte betekenis verloren is gegaan. Wat is dat, een revolutie? Ik zie de geijkte beelden voor me: mannen met hooivorken, brandende gebouwen, paleizen die bestormd worden: lawaai en woede, eigenlijk. Maar het volstaat om op dit naambord te stuiten om de gedachten weer op een rij te krijgen:

Omwenteling... Wentelen, dat betekent '*tourner*' in het Frans. De revolutie, dat is dus eerst en vooral, iets dat wentelt, dat draait. Maar, zou een Pierre Dac daaraan toevoegen, betekent dat niet dat je exact bij je vertrekpunt terechtkomt? Stoute gedachten... Toen ik dat bord bekeek dacht ik terug aan een Parijse kerk, waarin een Latijnse tekst zo over de Franse Revolutie sprak: *Magna rerum perturbatione*. Niet alleen keert ze, maar ze verwart... Gemeen! Maar toch, een (valse) naïeve vraag: in mijn goede stad Amsterdam vertaalt men '*révolution*' door *revolutie*. Waarom zegt men in Brussel omwenteling?

De verklaring vind ik een paar straten verder, op de Place des Barricades (wat logisch is, want we zijn in de wijk van de grote volkse '*émotions*', zoals we in het oud Frans

zegden). Kijk goed:

Iemand heeft dus op een goeie dag de beslissing genomen het woord *plaats* te vervangen door *plein*. Omdat het te dicht bij het Franse '*place*' aanleunde? Maar *plein*, staat dat ook niet erg dicht bij '*plaine*' – '*Waterloo, morne plaine...*? Waarom heeft men een woord door een ander woord vervangen? Hoe worden dergelijke beslissingen genomen? Ik stel me zo een 'Bureel voor Straatnamen' voor op het Stadhuis, waar Jansen de Nederlandstalige en Dupont de Franstalige hun kantoor hebben. Ze mogen elkaar eigenlijk wel – nooit hebben taalproblemen hier bloed doen vloeien – maar ze zijn erg zorgzaam, ik zou zelfs zeggen punctueel, in het toepassen van de reglementen.

Dus op een dag beslist Jansen dat *plaats* overal moet vervangen worden door *plein*. Welke historicus zal ons het fijne van deze beslissing, die zeker niet lichtzinnig genomen is, kunnen verklaren? Kan dezelfde historicus ons misschien vertellen wat er die dag nog op de wereld gebeurd is? Wallstreet kende een historische krach, Mao installeerde zich in China, Armstrong plantte een vlaggetje op de maan: Jansen maakte van een *plaats* een *plein*. Laat ons duidelijk zijn: we steken hier met niemand de draak. (We zouden niet durven.) Integendeel, we appreciëren de ernst en de overtuiging zonder welke niets groots tot stand kan komen.

Het is waarschijnlijk in dezelfde geest dat Jansen van *omwenteling* spreekt, en niet van *revolutie*. "Laat ons in de Germaanse etymologie blijven, wegblijven uit die Latijnse wereld van waaruit we zoveel problemen te verwerken krijgen. Wij zijn de afstammelingen van de Franken, wij zijn, onder de Franken, degenen die hier zijn gebleven, en niet omdat de taal van anderen zich met die van ons zou kunnen vermengen."

Maar toch, Jansen moet een tweelingbroer hebben die hem parten speelt tijdens zijn afwezigheid. Hoe anders dit bizarre feit verklaren, waarschijnlijk enig in de wereld, waarin dezelfde straat twee namen kan dragen? Oordeel zelf:

We zijn dus akkoord, we zijn in de *Groenstraat*?

Helaas, nee, de broer van Jansen heeft weer eens toegeslagen... Vijftig meter verder lezen we dit (van emotie heeft mijn hand gebeefd, daarom is de foto een beetje vaag):

Merkwaardig! Een straat die plotseling beslist een pseudoniem aan te nemen. Ze heeft zelfs niet de elegantie even te wachten tot je haar helemaal verlaten hebt. Het surrealisme is misschien wel in Parijs tot stand gekomen, het is toch in Brussel dat het tot bloei is gekomen en wortel heeft geschoten.

En geloof maar niet dat het een alleenstaand geval is, een *hapax*. Hier is nog een straat met een identiteitsprobleem:

We zijn het erover eens? *Association* = vereniging. Helaas, aan het eind van de straat, hoe groot was mijn verbazing, enz. Kijk zelf:

Er zijn waarschijnlijk weinig steden in de wereld waar je een straat inwandelt die onderweg van naam verandert. Je waant je in een episode van de *X-Files* of van de *Twilight Zone*. Wat als je plotseling zou uitkomen op een plein in Madrid? Of op de Jamaà el-Fna? Ook surrealistisch, deze straat die zichzelf in de schaduw plaatst (haha) door een pseudoniem aan te nemen – je zou aan alles beginnen twijfelen. Kent u Usagi Yojimbo? Ik ook niet. Misschien de uitvinder van de waterzooi.

En wat moeten we denken van de *Val-des-Roses*, die me in diepe reflectie heeft doen verzinken? Jansen, in een poëtische bui, noemt haar dus Rozendaal, inderdaad, *Val des Roses*. Maar net op die dag heeft Dupont tandpijn. Of zijn vrouw heeft hem verlaten. Of het bloemenverkoopstertje uit zijn wijk heeft hem geen blik waardig gegund. Wat er ook van zij, Dupont bromde: "Rozendaal... Ha! Bakvissenkuren, romantisch geleuter! Tot wat leidt dat? Na de wittebroodsweken komt men terug met de voetjes op de grond, de routine slaat toe, Juliette wordt snibbig, Romeo krijgt een buikje..." Hij pakt woedend zijn stylo en maakt van het mooie dal van zijn Nederlandstalige collega een '*impasse*', een steeg. Ongelooflijk? Kijk:

Jansen, wiens romantisch elan zo in een doodlopende steeg is geëindigd, zint lang op wraak. De blikken die hij tijdens de vergadering van de Straatnamencommissie op Dupont werpt zijn dodelijk. En dan komt de dag waarop Dupont voorstelt om de *Groene Hondstraat* door Rue du *Chien Vert* te vertalen. Jansen trilt van leedvermaak. Met een mannelijk hoofdknikje keurt hij de suggestie van zijn collega goed. En zo blijft de naam van Dupont voor altijd verbonden aan een spectaculaire stommitieit. *Hond* of *hont* betekent in dit geval een oude lengtemaat, veeleer had men op het bord '*rue du vert arpent*' moeten graveren. Maar nee, ergens in Brussel is er dus een groene hond. Van surrealisme gesproken!

Telkens Jansen door deze straat loopt (vaak maakt hij opzettelijk een omweg) denkt hij aan de eeuwige schande (*la honte!*) die aan de naam van Dupont kleeft. Dat zal hem leren! Hij moest van mijn mooi dal maar geen steeg hebben gemaakt!

Maar, genoeg gelachen met de heren Jansen en Dupont, die eigenlijk alleen maar hun werk doen. Laat ons liever hun wilskracht (of is het humor?) bewonderen die van het meest vervallen straatje van de stad de 'Toekomstraat' heeft gemaakt:

Misschien is dit vrolijke balkonnetje dat foert! zegt tegen de melaatse muur waaraan het zich met alle macht vastklampt het symbool van een stad die in een stralende toekomst wil geloven, zelfs als de wolken zich samentrekken? Misschien is het niet in de namen van de straten dat men de sleutel van de stad moet zoeken, maar in deze glimlach, even raadselachtig als die van de Mona Lisa, maar onterecht onbekend: de glimlach die de wandelaar, die zich in de Sint Katherinakerk wil gaan bezinnen, verwelkomt. ■

(vertaling: René Hooyberghs)

Bij deze versteende glimlach past alleen stilzwijgen.